

واکاوی احکام فقهی نسب در کودک متولد از رحم جایگزین

حسین ناصری مقدم (Ph.D.)

- گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

چکیده

زمینه و هدف: نسب بر اساس تعاریف رایج در لسان فقها و حقوق دانان، عبارت است از هر گونه رابطه خونی میان دو نفر که به سبب تولد یکی از آنها از دیگری یا تولدشان از شخصی ثالث تحقق می‌یابد. در مورد فردی که با روش‌های نوین پزشکی به صورت مادر جایگزین تکون و تولد یافته، این پرسش خودنمایی می‌کند که وضعیت نسب و قرابت او و در نتیجه، پیامدها و آثار آن به چه ترتیبی خواهد بود؟ امروزه بسیاری از زوج‌های جوان به علل مختلف، توانایی باروری و صاحب فرزند شدن را ندارند و از این رهگذر با نارسایی‌های عاطفی و اجتماعی جانکاهی مواجهند که گاه به جدایی فرجام می‌یابد. طبیعی است که هرگونه راهکاری که آنان را از این تنگنا رهایی بخشد، مورد استقبال قرار گیرد و ایشان را امیدوار سازد، به ویژه اگر به تأیید تعالیم دینی و ضوابط قانونی نیز برسد. یکی از راه‌های صاحب فرزند شدن زوج‌های نابارور، بهره‌گیری از فن‌آوری «رحم جایگزین» است. البته در این مسیر، با چند چالش فقهی و حقوقی روبه‌رویم که ناگزیر از پاسخگویی بدانها می‌باشیم. یکی از این پرسشها، مسأله «تعیین نسب» در کودکان تولد یافته از این طریق است. نگارنده در این پژوهش در صدد اثبات این است که در همه روش‌هایی که در داخل خانواده، باعث ایجاد کودک می‌شوند، او به پدر و مادر حکمی خود (یعنی مرد و زنی که از به هم پیوستن اسپرم و تخمک آنان به وجود آمده است) تعلق دارد. همچنین در این نوشتار، ملاک تعیین پدری (ابوت) و مادری (امومت) و نیز مفهوم خانواده (فراش) تحلیل خواهد شد. در انجام سخن، آثار و پیامدهای انتساب، نیز بررسی می‌گردند.

روش بررسی: در حقیقت پرسش اصلی آن است که پدر و مادر شرعی و قانونی طفل متولد شده از طریق رحم جایگزین کیستند؟ (و یا از آن سو، این کودک، فرزند چه اشخاصی محسوب می‌گردد؟) در این راستا ضمن بررسی لغوی، شرعی و عرفی مفهوم نسب و اقسام آن، زمینه‌های پیدایش نسب و شرایط تحقق آن در خانواده و خارج آن، از جمله در مبحث مادر جانشین، مورد تحلیل قرار خواهد گرفت. این موضوع ضمن دو بحث شناسایی پدر و شناسایی مادر ارزیابی می‌شود.

نتایج: شکی نیست که مفهوم نسب از منظر شرع و قانون، در محیط خانواده (که تعبیر رسای آن در لسان فقیهان، همان فرارش است)، تحقق می‌یابد. منظور از خانواده، وجود دو شرط نکاح صحیح و تکوین کودک در اثر نزدیکی پس از این نکاح است که یکی از اقسام آن، مسئله مادر جانشین به طریق (H.I.D) است. اما در مواردی که کودک در خارج از خانواده به دنیا آمده باشد، مسئله نسب او دارای اشکال و احکام متفاوتی خواهد بود اما آنچه که در این نوشتار محل نقض و ابرام است، قابلیت انتساب کودک ناشی از عمل تلقیح مصنوعی زن با اسپرم مرد بیگانه است (A.I.D) که آیا از موارد الحاقی به تحقق نسب در خانواده به شمار می‌آید یا خیر؟ اما در روش‌های خارج از خانواده، مانند تلقیح مصنوعی با اسپرم مرد بیگانه، پدر کودک همان اهدا کننده اسپرم خواهد بود (صرف نظر از روایی یا ناروایی این عمل از منظر شرع و قانون) و مادر او نیز صاحب تخمک است، اگرچه جنین در رحم او رشد نکرده باشد.

کلید واژگان: نسب، رحم جایگزین، تلقیح مصنوعی، احکام شرعی، آبستنی، ازدواج، باروری، ناباروری.

مسئول مکاتبه: حسین ناصری مقدم (Ph.D.)، دانشکده الهیات شهید مطهری پردیس دانشگاه فردوسی، میدان پارک، مشهد، ایران.

پست الکترونیک: naseri1962@ferdowsi.um.ac.ir